

CUMHURİYET AKSARAY'INDA SITMA BELASI

DR. MUSTAFA
FIRAT
GÜL

Tıp tarihini araştıranların çalışmalarına göre sıtmayla alakalı en eski bulgular neolitik döneme kadar götürülebilir. Yine Hititler döneminde görülen sıtmanın da dâhil olduğu pek çok hastalık yüzünden Anadolu'nun nüfusu ciddi anlamda azalmıştır (Bayat, 2010:38,39). 17. yüzyılda kaleme alınmış “Panzehr-i Kenan” başlıklı yazma eserde de sıtma hastalığının tedavisi için tariflerin mevcudiyeti bu hastalığın her dönemde başa bela olduğunu göstermektedir (Arslan, 2019:134).

Aksaray'da yetmiş yaşın üzerindekiilere “Çocukluğunuzda hangi hastalıklar daha sık görülürdü?” sorularına verilen cevaplarda ilk sırada çok az bir istisna haricinde “sıtma” vardır. Sadece Aksaray'da değil elbette Anadolu'nun pek çok yerinde sıtma başa bela olmuş bir hastalıktır. Dünyada sıtmadan mustarip çok ülkenin olduğunu sağlıkla ilgili veriler/istatistikler vermektedir. Günümüzde halen sıtmadan pek çok insan hayatını kaybetmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) verileri ziyadesiyle önemlidir. 2018 yılında dünya genelinde sıtmalılı sayısı 228 milyon iken 405.000 insan da hayatını kaybetmiştir. 3 milyar dolardan fazla bütçe sıtma (malaria) tedavileri, araştırmaları gibi işler için kullanılmıştır (<https://www.who.int/news-room/q-a-detail/world-malaria-report-2019/27.03.2020:20:16>)

Yukarıda da bahsedildiği gibi II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında Aksaray'ın Kaymakamlığını yapan Yahya Sezai Bey'in anılarında şehrin sağlığı ile bilgi kırıntıları bulunmaktadır. Ulu Irmak'ın suyunun içilmek zorunda kalınmasından kaynaklanan sıtmadan bahseden kaymakam “...şehrin içecek başka suyu olmadığından halk çaresiz, bu suyu içtikleri için, bilhassa yaz günleri sıtmasız tek insan bulunmaz ve hepsinin dalakları şiş, herkesin karınları şiş ve benizleri sapsarıdır” diye yazar (Yahya Sezai, 2012:126).

1910'da göreve başladığında içme suyunun olmadığını ve bu yüzden ırmaktan su içildiği için sıtmalılı olmayan neredeyse yok diyerek keskin bir tespit yapan Kaymakam, görev yaptığı sürede şehrin bu sorununu çözdüğünü ifade/iddia eder. “*Getirilen su çok güzel bir su olduğundan artık çayın sıtma mikrobu dolu suyundan kimse içmediği için sıtma hastalığı kalmadı ve hasta olanlar da iyi oldu*”. Fakat buradaki ifadelerin hakikatle alakası -maalesef- yoktur. İlk geldiğindeki ifadelerinde nasıl herkes sıtmalılı ifadesi mübalağalı ise artık kimsenin sıtmadan mustarip olmadığını beyan etmesi de o derece mübalağalıdır. 1914'te sıtmalılı 1000 civarında çocuğa aşı yapıldığı salnameden öğrenilmektedir (KVS, 1914:343).

Vilayet Gazetesi'nde sıtmayla alakalı şaşırtacak derecede haber bulunmaktadır. 1927'nin başlarından itibaren sıtmanın nasıl bir hastalık olduğu, bu hastalıklardan nasıl korunulması gerektiği ayrıntılı bir şekilde izah edilmiştir (AVG, 2 Şubat 1927, AVG, 23 Mart 1927, AVG, 6 Haziran 1928). "Aksaray'ın Şöhreti" başlıklı kısa bir yazıda sıtmanın halkın başına nasıl bela olduğu ironik bir şekilde izah edilmiştir: "*İki şöhreti vardır. Birisi terakkisi diğeri de hastalık menbaı oluşudur. Mektep, kütüphane, elektrik ve un fabrikası... Ama hastalık da bir hakikat. Herkes sıtmalıdır çünkü. Ve herkeste bağırsak kurdu vardır. Süt emen çocuklarda bile sıtma görülebiliyor*" (AVG, 23 Teşrinisani 1927:3).

Vilayet Sıhhiye ve Muavenet İctimaiye Müdürlüğü sıtmanın ne kadar tehlikeli olduğunu, sivrisineklerin doğurduğu/doğuracağı hastalıkları farklı, anlaşılabilir bir şekilde izah etme gayretinde olmuştur. Sade ve basit bir anlatımla ifade edilmediğinde tesirli olmayacağını bilen yetkililer buna dikkat etmiştir. 1927 Nisan'ında yani sıtmanın en çok görüldüğü mevsim olan yaz evvelinde şu şekilde bilgiler verilmiştir:

Havalar ısınmaya başladı. Sivrisinekler de sıcak mevsimlerde ürer, çoğalırlar. Sıtma hastalığını sivrisinekler aşılar. Bu muzır hayvanlar avuç kadar bile olsa durgun suda yetişir. Gübrelik, pislik olan yerlerde barınırlar. Bu sebeple herkes evlerinin içini, dışını gayet temiz tutmalı, gübreleri kaldırtmalı, evlerde olsun, sokaklarda olsun çirkap suların toplanmasına meydan vermemeli, sivrisineklerin sokmasından muhafaza etmeli. Sıtmanın ilacı kinindir. Ziraat Bankası'nda ve çarşıdaki bayilerde satılır. Bundan başka sıtması olanlar sıhhiye

devairine müracaat ederler ise meccanen kinin alacaklardır (AVG, 20 Nisan 1927:4).

Bu önemli bilgilendirme sonrasında "Sıhhiye Dairesi'nin mevkileri şunlardır" alt başlığı ile sıtmanın ilacı olan kinin nereden temin edilir diye merak edenlere bilgi verilmiştir.

- 1- Her gün sabahtan öğleye kadar Minarecik Mahallesi'ndeki Muayene ve Tedavi Evi. Burada hastalar muayene olunur ve ilaçları verilir. Sıtması olanlar da kinin alır.
- 2- Belediye Dairesi'nde: Belediye sıhhiye memuru tarafından sıtması olanlara meccani kinin verilir.
- 3- Hükümet Konağı'nda sıhhiye memurları tarafından sıtması olanlara kinin verilir.

Haziran 1929'da mücadele heyeti çalışmalarına Dr. Baki Bey'in emri altında üç sıhhiye memuruyla başlamıştır. "*İcab ederse sıhhiye memurları fazlalaştırılacaktır*" ifadesinden sıtmayla mücadeledeki ciddiyet anlaşılmaktadır. Bu haberi duyuran yazıda Osmanlı son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarının kıyası vardır. Fakat bu mukayese sadece sıhhi açıdan değildir. Her bakımdan bir kıyas vardır (AVG, 12 Haziran 1929:5).

Bir hafta sonraki sayıda "Aziz Köylü!" başlığı altında sıtma mücadelesine başlandığı, mücadele doktorunun muhtarlara beyanname dağıttığı haberi vardır. Yine aynı haberde mücadele doktoru Baki Bey'in Aratol'da muayene ettiği 105 nüfus içinde 23 nüfusu dalaklı ve 5 nüfusu sıtmalı bulunduğu yazılmaktadır. Doktor Baki Bey hastalara kinin dağıtmış. Kininlerin ne vakitler alınacağını tarif etmiş ve sıhhi öğütlerde bulunmuştur (AVG, 19 Haziran 1929:1). Muhtarların dağıttığı beyanname adeta bir ilaç prospektüsüdür. İlacın nasıl

kullanılması gerektiğinden, yan tesirinin olup olmadığı dahi bu metinde yazılıdır¹.

13 Ağustos 1929 tarihli gazetede sıtma mücadelesinin planlandığı gibi gitmediği için eleştiri haberi vardır. “Sıtma mücadelesi betaatle devam ediyor” başlığını seçmişlerdir. Yani işlerin yavaş (betaatle) gittiğini belirterek gördükleri eksiklik ve aksaklıkları yazmışlardır (AVG, 13 Ağustos 1929:3).

İki üç ay evvel Aksaray’ımızda sıtma mücadelesine fiilen başlandığını yazmıştık. Sıtma mücadele doktoru Baki Beyle emri altındaki sıhhiye memurları beylerin faal ve muhterem simalar olduğunu yakından biliyoruz. Fakat bu mücadele heyeti maalesef maksadı temin etmek için pek azdır. Şimdiye kadar müteaddit şikâyetler işittik ve bittabi şikâyetleri tetkik ettik. Vardığımız netice şikâyetlerin fazlasının doğru olduğu merkezindedir. Diğer taraftan mücadele heyeti nezdinde tetkikatta bulunduk. Bu tetkikat neticesinde de memurların noksan olduğuna ve vasi’ olan mücadele işlerine yetişemediklerine ve hatta kininleri de kalmadığına çok acı bir surette muttali olduk. Mücadelenin merkezi sıkleti yavrular olduğu halde tatlı kininin kalmaması yüzünden bu

husustaki mücadele tamamen durmuştur. İstenilen kinin gelinceye kadar da bu faaliyet durmaya mahkûmdur.

Burada fark edileceği üzere sıhhiye memurlarının azlığı önemli bir problemidir. Bundan önceki duyuruda yani sıtma mücadelesinin başladığını ve kararlılıkla devam edileceğini ilan ettiklerinde de ifade edildiği gibi sıhhiye memurlarının kâfi gelmediği durumlarda bu hususu halledeceklerini ilan etmişlerdi. Fakat planlandığı gibi olmamış ve sıhhiye memur eksikliği geniş bir arazideki Aksaray’da mücadeleyi zorlaştırmıştır.

Kinin ilacı daha önce de belirtildiği gibi sıtma tedavisinde uygulanan tek ilaçtır. Çocukların yutabilmesi için de tatlı kinin yapılmıştır. Özellikle yaz günlerinde dışarıda sivrisineklerin saldırılarına maruz kalan insanların sıtmaya yakalanması neredeyse kaçınılmaz olmuştur. Gazete bu eleştiri yazısından sonra tavsiye mahiyetinde şu maddeleri sıralamıştır:

Binaenaleyh, Aksaray sıtma mücadelesinin seri bir süratte yapılmasını temin için.

1 – Umumi ihtiyaca göre her nevi kininin depo ettirilmesi.

2 – İhtiyacı temine kâfi gelmeyen sıhhiye memurlarının tezyidi ve hatta bir doktorun daha gönderilmesi.

¹ Aziz köylü!

Görüyorsunuz ki

Kendi öz ve halk hükümetimiz olan Cumhuriyet idaresi bir baba şefkatiyle bütün yaralarımızı sarıyor ve bizi her hususta kurtarmaya var kuvvetiyle çalışıyor. Kininin ufacak kutusunu 20 kuruşa alıyordunuz. Bir okka kinin 50-60 liraya ancak alınabilir. Bu kadar pahalı olduğu halde bu kininleri hükümet parasız olarak ve doktoru köyünüze, kapınıza kadar göndermek suretiyle sizlere varıyor ve dağıtıyor. Sihatimizin kurtulması için hükümetin ne kadar masrafa katlandığını artık hesap edebilirsiniz. Maksat sizin kurtulmanızdır. Siz de çok dikkat edin. Doktorun söylediklerini unutmayınız. Ve kinin nasıl ve kaç saatte, kaç günde alınacağını tarif etmişse bu tarife göre hareket ediniz. Kinin doktorun dediği gibi alınmazsa

fayda yarı kalır. Bir daha söyleyelim. Kinini doktorun tarif ettiği gibi almayacak olursanız hem hastalıktan kurtulamazsınız hem de hükümetin yaptığı ve yapacağı binlerce lira masraf yok yere gider. Masrafların beyhude yere gitmemesi ve hayatınızın kurtulması için doktorun söylediklerine göre hareket edin. Gebe kadınlar dahi kinin alabilir. Gebeliğe hiç tesiri olmaz. Hatta sıtmalı gebe kadınlara faydası vardır. Konya sıtma mücadelesi yapılmadan evvel Konya’nın bir köyündeki sıtmalı kadınların çocukları ölü doğar ve çocukları düşerdi. Fakat kinin almaya başlayınca hiç birisinin çocuğu ölmemiş ve hatta bu kadınlar ikiz çocuklar doğurmağa başlamışlardır. Yalnız doktorun tarifine göre kinin almak şarttır (AVG, 19 Haziran 1929:1).

3 – Herhangi bir teehhüre mahal kalmamak ve tedavi muntazaman murakabe edilmek ve aziz köylülerimizin muayeneleri seri bir surette yapılmak için mücadele doktorunun emrine bir otomobil verilmesi gibi üç meselenin süratle halli lazımdır.

Bu tavsiyelerden sonra mücadele için görevli memurların şevkini kırmamak adına, ya da kadirşinaslık adına istenildiği gibi gitmeyen durumun sıhhiye memurlarından kaynaklanmadığını ve onların her halükârda elinden geleni yaptığını belirten bir metni de yazının sonuna eklemişlerdir:

Mücadele evi kapısında kadın, çocuk saatlerce sıra bekledikten ve hatta bir doktor bunların muayenesini ikmal edemeyerek öğleden sonraya talik mecburiyetinde kalmak ve bu suretle aileler mükerreren avdet etmek ve tekrar gelmek gibi zahmetlere katlanmak ve sonra tatlı kinin bulunmamak gibi müşkülât ve engellerin mevcut olmasından mücadele doktor ve memurlarının da manen müteessir olduklarına hiç şüphe etmiyoruz. Çok kıymetli ve muhterem Konya Muntakası Mücadele Heyeti Reisi Cevdet Beyefendi'nin ehemmiyetle nazarı dikkatim celp ve seri muavenetlerini rica ederiz.

Bir hafta sonra yayınlanan gazetede eleştirilere cevap vardır. Aksaray Sıtma Mücadele Tabibi Doktor Baki Bey gayet uzun bir yazıyla gazetenin eleştirisine cevap vermiştir. Bazı konularda yapılan eleştirinin gerçeği yansıtmadığını ifade ederken bazı noktalarda da neden öyle olduğunu açıklamıştır (AVG, 21 Ağustos 1929:2). “Aksaray Vilayet Gazetesi Müdüriyet-i Aliyesine” başlıklı yazısına “sıtma

mücadelesi hakkında tahrir buyrulmuş makalenin bazı satırları cüz’i olsun muhtac-ı tashih ve tavih görüldüğünden” nezaket dolu bir ifadeyle başlamıştır. Gazetenin eleştirel bakışlı metninin sonundaki sıhhiye memurlarının gayretine atıfta bulunan ifadelere “Gerek bendeniz ve gerekse mücadele memurları hakkında teveccühkâr kanaatlarınızdan dolayı en derin teşekkürlerimizi arz ederim” yazdıktan sonra hemen eleştirilere cevap vermeye başlamıştır. Yazıda bahsedilen “kinin kalmamıştır” iddiasının doğru olmadığını hatta şimdiye kadar ellerinde bulunan ilacın yarısının bile kullanmadıklarını ifade ettikten sonra şöyle devam etmiştir:

Yalnız bundan 3 hafta kadar evvel sarfiyatın ani tezayüdünden dolayı kininli çikolata ve ökinin yani tatlı kinin birdenbire tükenmiş ve biz de başlanmış tedavileri takip edebilmek için bu çikolata ve ökinin yerine aynı kudreti devaiyeyi haiz fakat evvelkileri gibi tatlı olmayan kinin verdik. Şimdi ökinin kâfi miktarda gelmiş ve sarf edilmektedir. Binaenaleyh mücadele bu hususta da katiyen durmadı. Pekiye takdir buyurulmuş olduğu gibi tehacüm eden halkın muayenesini hemen yapılamadığından beklemeye mecbur kalanlar için biz de çok müteessiriz. Mamañih bu tehacüm şayan-ı memnuniyettir. Çünkü halkın kininin büyük faydasını tamamiyla anlamış olduğunu gösteriyor. Makalenin sonunda 2 ve 3. maddelerde telhis buyurulmuş olan kıymetli mütalalarınız şüphe yoktur ki mâ-fevk [baş, bir şeyin üstü] makamâtça ehemmiyetle nazarı dikkate alınacaktır. Mevcut kadro ile -1 doktor 3 memur- 2 ay zarfında azami çalışmayla mahsus neticeler alındı. Bu iki aylık müddet içinde yeniden şube küşadı tanzim ve tefrişi

ve saireden başka vilayet merkezi hariç olmak üzere Eşmekaya, Höremen, Akkaş, Çağlak, Sultanhanı, Kırkdelik, Kırkoba, Marul, Tömü, Kaha, Şemsettin, Yapılcan, Aratol, İsmailağa tolu, Alaca olmak üzere en uzağı 71 kilometrede bulunan 15 köy ve yaylada umumi muayene sayısı 3000'dir (AVG, 21 Ağustos 1929:2).

Doktor Baki Bey, uzun yazısının içinde mücadelenin asrî bir şekilde nasıl yapıldığını da izah etmiştir. Mücadeleye dahil yerlerde sinek ve sürfe mücadelesi dikkatle takip edildiğini belirten Baki Bey “şubede küçük fakat her türlü kan muayeneyi hurdebiniyesine laboratuvar vardır. Mühim ve şahane dikkat vakalarda sıtmanın nevi hemen tayin edilebilmektedir. Mücadele şimdilik ehemmi mühimme takdim ederek çalışmaktır. Ve gittikçe faaliyetini genişleterek yalnız sıhhi değil ilmi sahada da çalışacaktır” diyerek ilkel metodların geride kaldığını ve laboratuvar ortamında inceleme yaptıklarını da izah etmiştir (AVG, 21 Ağustos 1929:2).

Kinin ilacının yeterli miktarda olduğunun altını çizerek “mücadeleye girmiş olan bütün köylerde ve vilayet merkezinde her sıtmalılı muntazam ve bol olarak kinin almaktadır. Hatta henüz mücadeleye girmemiş olan köylerden gelen hastalar da daima tedaviye alınmaktadır” diye yazmıştır. Sıtmayla mücadeledeki tedavinin başarılı olacağına olan inancını ifade ettikten sonra tek başlarına kalmaktan dertlenerek “mücadelenin daha seri ve kolay inkişafı için en mühim amillerden biri de efkâr-ı umumiyenin mütemadiyen bu vahim hastalığa karşı tahrikidir” diyerek işin bilincinde olanların da bu hususta yardımcı olmasını istemiştir. Hatta bu konuda haklı bir sitemi de vardır:

Oldukça tahsil görmüş bulunan kimseler bile sıtmanın vahamet ve tehlikesine karşı lazım gelen hassasiyet göstermiyorlar. Hatta bazen tamamıyla lakayt kalarak halk nezdinde adeta menfi propaganda yapagelmektedirler. Bütün bunlar köylünün sıtma hakkında durmadan tenviri ü lüzumunun şiddetini gösterir (AVG, 21 Ağustos 1929:2).

Sıtmaya yakalanmamak için neler yapılabileceğini izah eden Dr. Baki Bey cüzi bir masrafla özellikle uyurken sivrisineklerden cibinlik sayesinde korunmanın mümkün olduğunu belirtir. Geniş yatak için büyük ve hususi tülünden bir cibinliğin azami 5 liraya tedarik edilebileceğini, bu kıymetli nesnenin insanları ne kadar vahim bir hastalığa karşı muhafaza etmekte olduğunu derin ve ciddi düşünüldüğünde anlaşılabileceğini ifade eder.

Sıtmaya yakalanan kişilerin çevresi için de oldukça tehlikeli olabileceğini belirterek Sıtmalılıyı sokup onun kanındaki mikrobu alan sivrisineklerin başka sağlam adamlara o mikrobu (sıtmayı) aşıladığını, iyi düşünülürse bunun vahametinin büyüklüğünün anlaşılabileceğinin ve bir sıtmalının binlerce masum için mühlik olabileceğinin altını çizer.

Doktor Baki Bey'in bu uzun cevabını yayınladıktan sonra gazete yeniden eleştirilerine devam etmiştir. Geçen haftaki yazılarındaki ifadelerinin doğru olduğunun altını çizerek alelumum kinin olmadığını, çocuklar için kinin kalmadığını ve bunun bir hakikat olduğunu yenilemişlerdir. “Bununla beraber yavrularımız için çikolata ve kuvvet komprimesi isteyenlerin maalesef bu talepleri terviç edilemiyor. Bunların da teminini rica ederiz” diyerek halkın taleplerine tercüman olmayı tercih etmişlerdir (AVG, 21 Ağustos 1929:2):

Binaenaleyh buraya tekrar parmak basmak mecburiyetindeyiz. Sıtma mücadele mıntıkamız çok geniştir ve şimdiki teşkilat mücadeleye kâfi değildir. Aksaray merkezi geniş ve evlerin yüzde doksanı bahçelidir. Su yüzlerce küçük, büyük kollara ayrılmakta ve her taraftan sular akmaktadır. Bu vasi yere bir tek sıhhiye memuru tefrik edilmiştir. Bu sıhhiye memuru hem dairede çalışıyor ve hem de sürfe araştırmaya ve gölcükleri, su birikintilerini kurutmaya çalışıyor. İşin büyüklüğünü muhterem doktorumuz Bey pekâlâ takdir edeceği cihetle bir memurun bu işlere kâfi gelip gelmediğini izaha lüzum görmüyoruz. Mücadele dairesinden muayene olamayarak dönenler her gün için mevcuttur. Daha birçok köyler de muayene edilememiştir. Baki Bey'in ve arkadaşlarının faaliyetlerini çalıştıklarını biliyor ve bunu bir daha teşekkür ediyoruz. Tekrar ediyorum. Faaliyet şayan-ı şükrandır. Derdimiz mevcut heyetin mücadeleye gelmemekte bulunmuş olmasıdır.

Sıtmayla mücadelenin hızlı ve tam olarak uygulanabilmesi için şu maddeleri sıralamışlardır: Merkeze en az 3 memurun tahsisi, köyler için memur adedinin tezyidi, bir mücadele doktorunun daha gönderilmesi, geniş bir sahaya dağılan Sultanhanı, Amarat, Acem, Eşmekaya, Eskil köylerinin bu sene tamamen muayenesini yapabilmek için mücadele emrine muvakkaten bir otomobilin temini elzemdir. Bu vesaittir ki mücadeleyi bihakkın temin eder (AVG, 21 Ağustos 1929:3).

Gazete bu maddeleri sıraladıktan sonra doktoru gayet haklı bulmuş ve sıtmaya karşı

muntaazam bir seferberlik ilanına katıldığını, halkın mücadelede yapılan tavsiyelere tamamen uyması gerektiğini ve münevverlere de vazife düştüğünü belirtmiştir. Gazete ile sıtma mücadele heyetinin karşılıklı eleştiri-cevabından kısa bir süre sonra sıtma mücadelesi başındaki doktor Dr. Baki Bey 250 lira ücretle Manisa mıntıkası sıtma mücadelesi laboratuvarlarına terfi etmiş ve yerine Dr. Feridun Bey gelmiştir (AVG, 11 Eylül 1929:2).

Sıtma Komisyonu 11 Haziran 1930 tarihinde Vali Yusuf Ziya Bey'in riyaseti altında toplantı yapmış. Sıhhat Müdürü, Mücadele Tabibi, Belediye Reisi, Nafia Mühendisinin hazır bulunduğu toplantıda bataklıkların kurutulması için önemli kararlar alınmıştır (AVG, 18 Haziran 1930:1).

1-Bölcek ve Kergi Mahallerinin nihayetindeki bataklıklar, şehrin sıhhatini ve havasını bozduğu ve sıtma yuvası olduğu cihetle 15-65 yaşındaki bütün erkek nüfus yerli yabancı, beden ve nakden çalışacaktır. Nakdî bedel bir gün için 80 kuruştur.

2-Sivrisineklerin türemesine tarla hizmetini gören bütün çayırli harımlar, bu seneden itibaren kaldırılacaktır.

3- Çeşme ayaklarına kuyu yapılacak, lüzumsuz yere su akıtılmayacak çamaşır ve bulaşık yıkanmayacaktır.

4- Evlerin damındaki ot yığınları bu seneden itibaren kaldırılacak her çiftçi otunu balya halinde kapalı mahalde saklayacaktır.

5-Sine mezarlığındaki çayırli kaldırılacak, ölü gömülmesi yasağı devam edecektir.

6-Küçük mesaiye ait program bütün ciddiyetiyle tatbik edilecek mahalle

muhtarları, zabıta-i belediye ve polis yardım edecektir².

Aynı gün sıtma mücadele tabibi Feridun Nafiz Bey muhtarlara çalışmanın nasıl yapılacağını anlatmıştır. Muhtarlar mahallelerindeki bütün erkek 15-65 yaşındaki nüfus tayin edilen günde kazma, kürek, bel, araba ile işbaşına bizzat sevk edeceklerdir. Mesaiye başlanırken Valinin, Mücadele Tabibi ve Belediye Reisinin de hazır bulunacağı belirtilmiştir (AVG, 18 Haziran 1930:1).

Dr. Feridun Nafiz Bey'in çalışkanlığı ve disipliniyle sıtma mücadelesinin bir önceki seneye nazaran daha ilmî ve fennî esaslar dâhilinde ilerlediğini belirten gazete memnuniyetini belirtmeyi ihmal etmemiştir (AVG, 9 Temmuz 1930:1). Çalışmaların fayda verdiğini yine gazete haberlerinden öğreniyoruz. Özellikle sıtmaya sebep olan bataklıkların kurutulmaya başlandığı haber verilmiştir³. 1930 Eylül itibarıyla Dr. Feridun Nafiz Bey'in gayretlerinin netice verdiğini de Aksaray Vilayet Gazetesi şu şekilde haber vermiştir: *“Konya Mıntıkası Sıtma Mücadele Heyeti Reisi Cevdet Bey, mıntıkanın su mühendisi Sabri Bey'le Aksaray'a ve köylerindeki sahayı gezmiş. Feridun Bey'in yazıları ve müdahaleleri ile son aylarda Aksaray Sıtma*

Mücadele Dairesi'ne 9.000 kişi gelmiş” (AVG, 10 Eylül 1930:4).

“Adana'dan gelen sıtmalılar” başlığı altında verilen haberden Aksaray'a farklı bir sıtmanın da bulaşma ihtimali belirtilmiştir. Haber aynen şöyledir: *Aksaray'ın merkezine tabi ve ekserisi dağlık olan köylerden birçok halk Adana'ya gitmişler, orada bir haylisi çalıştıkları toprak işlerinde sıtmaya yakalanarak köylerine dönmüşlerdir. Bu köylerde esasen sıtmalı yok gibi idi. Bu sene yağmurların fazla olması hasebiyle hemen her gün sivrisinek vardır. Binaenaleyh Adana'dan tropika sıtmasını yüklenerek gelen bu hastalardan temiz köylerimizde sıtma salgını yapacağı şüphesiz olduğundan hıfzıssıhha ve sıtma komisyonlar toplanarak bu mühim mesele üzerinde tedbirler alacağını işittik. Neticesini yazacağız* (AVG, 19 Ağustos 1931:2).

Sıtma mücadelesinin yapıldığı yerler şunlardır: Aksaray Kasabası Merkezi, Karataş, Bağlı, Köremez, Sağır Tol, Yukarı Akhisar, Kazıcık, Seleciköşe, Hatipoğlu, Ateşaga, Aratol, Hamidiye Alacası, Darıhüyük, Kırğıl, Ulukışla, Amarat, Sultanhanı, Eşmekaya, Akarca, Çağlak, Ağzıkarahan, Demirci, Gelegüle, Hıcıp, Ağaçlı, Ilısu, Gücünkaya, Raşıtağa, İsmailağa, Gerentol,

² Bu maddelerin altına gazete şu ifadeleri ilave etmiştir. *“Güzel Aksaray'ımızın safhavasını bozan, halkının sıhhi, neşesini kaçırarak bataklıklardan kurtulması için sıtma mücadele komisyonunun mukarreratını yukarıda yazdık. Aksaray halkının kanunî olan bu emre büyük arzu ile koşacağını, memleketimizi sivrisinek yuvası, sıtma ocağı olmaktan tahlis edeceklerini umuyoruz. Vilayetimizi teşriflerinden beri birçok ümran eserleri vücuda getiren faal valimiz bu sıhhi ve hayatî meseleyi de bütün kıymet ve ehemmiyetle tatbiki muvaffak olacaklardır. Hükümetimizin bu alicenabane hareketine halkımız da azamî muavenette kusura etmeyecektir. Buna eminiz”.*

³ AVG, 6 Ağustos 1930, s.2. “Kanal faaliyeti” başlıklı haber şöyledir:

“Bir buçuk aydan beri devam eden küçük mesai, hasat mevsimi olduğu için, Ağustos iptidasında tatil edilmiştir. Teşrinievvelde tekrar başlayacaktır. Kanal,

Küçük Kergi'de, mezbaha sokağının nihayetinden başlamış şehrin fazla sular ile harımların bitişiğindeki dağılgan bataklığını kurutmak maksadı ile açılmıştır. Sıhhat vekâletinin su mühendisi fenni proje, krokisini yapmış, o şekilde de yapılmıştır. 2224 metro tulinde açılan bu kanal hem tahliye ve hem de tefcir işini görecektir, bataklık kuruyacaktır. Kanal 4600 metro tulinde olacaktır. Kara su müntehasıdır. Vali beyefendi başta olduğu halde sıtma mücadele tababeti belediyenin sular memuru Kemal Bey sarfı mesele ederek işi muvaffakiyetle başarmışlardır. Memleket namına şükranla karşılarız. Teftiş mahallesindeki ırmaktan taşan sularla bu yolun istidadını gösteren diğer bir küçük bataklık, mezkûr mahalle halkından küçük mesai günlerinde iştirak edemeyenlere doldurulmuştur. Böylelikle şehrin içerisindeki bir bataklık kurutulmuştur”.

Mamasın, Ihlara, Belisırma, Acem, Kızılkaya, Göstük (AVG, 13 Nisan 1932:1).

Sıtma Mücadele Heyeti'nin gayretli, başarılı ve sevilen Doktoru Feridun Nafiz Bey'in ihtisas ve bilgisini kuvvetlendirmek maksadıyla kendi hesabına Almanya'ya gitmeye karar vermesinden dolayı istifa etmiştir. Aksaray'da çalıştığı dönemde iz bırakan doktor için gazete *"sevgi ile tanınan bu temiz ve kıymetli arkadaşın istifası ve ayrılacağı teessürle karşılanmıştır. Ancak gaye ve maksadın memlekete daha ziyade hizmet olduğundan bu yüksek düşünce ve hareketin tevlit ettiği takdir hisleri husule gelen teessürleri izaleye kafile gelmektedir. Muhterem Dr. Feridun Nafiz Bey'e başarılar dileriz"* diye yazmıştır (AVG, 27 Nisan 1932:1). Dr. Feridun Nafiz Bey'in ayrılmasından sonra Sıtma Mücadele Tababeti vekâletine tayin edilen Ereğli mücadele tabibi Dr. Ali Rıza Bey Aksaray'a gelerek görevine başlamıştır (AVG, 27 Nisan 1932:2).

Konya Mıntıkası Sıtma Mücadele Heyeti Reisi Cevdet Bey'in Aksaray Valilik Makamı'na takdim ettiği raporda Aksaray Sıtma Mücadele Şubesi 1929 senesinin ilk yarısında 28 köy ve tolda 7.500 kişiyi muayene ettiğini ve bulduğu 4096 sıtmalıyı muntazaman tedaviye tabi tuttuğunu belirtmiştir. 1930'da 11.500 muayene ve 5460 tedavi vardır. Mücadelenin başlangıcı Haziran 1929'dur. Bu tarihten 1930 başlarına kadarki sürede tedavi için 200 kiloya yakın kinin sarf edilmiştir. Konya Mıntıkası Sıtma Mücadele Heyeti Reisi Cevdet Bey, Aksaray Sıtma Mücadele Şubesi çalışma sahasının genişlediği ve Dağılgan bataklığının da kurutulabilmesi için vilayet bütçesinden 5000 liralık bir tahsilatı rica ederek yazısını bitirmiştir (AVG, 28 Kanunusani 1931:1-2).

